
СТАТИИ

ОБЕЗЩЕТЕНИЯ ЗА ВРЕДИ ОТ ТРАФИК НА ХОРА – СЪДЕБНА ПРАКТИКА

*Наташа Добрева**

Трафикът на хора представлява търговия с хора с цел печалба чрез експлоатирането на жертвата. Трафикът на хора е една от трите най-печеливши престъпни дейности, наред с контрабандата на наркотици и на оръжие. Годишните приходи от трафик и контрабанда достигат стотици милиарди щатски долара. Според данни на Международната организация по труда¹ световната печалба от трафик на хора достига 150 млрд. щатски долара, от които 99 млрд. идват от сексуална експлоатация, а другите 51 млрд. са резултат от принудителна икономическа експлоатация, включително домакинска работа, земеделска работа, строителство и др. Само в средния слой от пазара на проституция в гр. София годишно се генерират между 30 и 60 млн. лв.² Трафикът е високодоходоносна престъпна дейност с нисък риск за извършителите. Създаването и поддържането на бизнес, свързан с трафик на хора, изисква минимални средства, а печалбите са огромни.

От гледна точка на пострадалите лица трафикът на хора представлява сериозно нарушение на правата на човека. На жертвите на трафик са отнети свободата на движение и свободата на избор – т.е. те не могат да контролират собствения си живот. Трафикът, познат още като „модерно робство“, поставя жертвите в позицията на роби – собственост на хората, които са ги купили. Конвенциите на Съвета на Европа за защита на правата на човека (1950 г.) и за борба с трафика на хора (2005 г.) изрично идентифицират трафика на хора като „нарушение на основни човешки права“. Сред основните задължения на държавите според международното право за борба с трафик на хора е да осигурят на жертвите подходящи средства за защита. „Подходящи средства“ включват реституиране (възстановяване на свободата, връщане в на-

* Адвокат от София.

¹ Profits and Poverty: The economics of forced labour. Geneva: International Labour Office, 2014 http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_norm/-declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf

² Петрунов, Г. Организираната проституция в България. С.: Фондация „РискМонитор“, 2010 – http://riskmonitor.bg/js/tiny_mce/plugins/ajaxfilemanager/upload/Reports/RM-13-1-OrganizedProstitutionInBulgaria.pdf.

селеното място на жертвата, връщане на собственост), рехабилитация (психологическа грижа), гаранции срещу повторно въвличане в трафик, обезщетение за претърпени вреди.

Правото на обезщетение е важна част от достъпа до правосъдие за жертвите на трафик на хора. Много често те са претърпели сериозни вреди – както имуществени (отнемане на заработени от проституция пари, неизплащане на заплати, медицински разходи, разходи по смяна на местожителство и др.), така и неимуществени (психически травми, болки и страдания, обществена стигма и др.).

Жертвите на трафик на хора могат да претендират от извършителя обезщетение за **имуществени** вреди. То включва обезвреда за:

- медицинско лечение (прегледи и лекарства, които не се покриват от здравната каса);
- транспортни разходи (напр. автобусни билети за завръщане в България след излизане от ситуация на международен трафик; автобусни билети за участие в действия по разследването на досъдебното производство);
- издаване на нови документи за самоличност, когато старите са отнети от извършителя;
- хонорари, платени на адвокат (когато пострадалият не е ползвал безплатна правна помощ);
- пропуснати доходи;
- дължимо възнаграждение – при трафик с цел трудова експлоатация (напр. разликата между възнаграждението, което извършителят е давал на пострадалия, и минималната работна заплата за страната);
- дължимо възнаграждение за допълнително работно време (overtime);
- при трафик с цел сексуална експлоатация – парите, платени за сексуални услуги.

Жертвите на трафик на хора могат да претендират от престъпния деец и обезщетение за **неимуществени** вреди. То включва обезвреда за:

- физическа болка от упражнено насилие от страна на дееца;
- психически травми;
- емоционално страдание (срам) от извършваната проституция;
- работа при условия на труд, уронващи човешкото достойнство и трудовите стандарти;
- страх от физическо наказание в случай на евентуално бягство;
- страх от отмъщение (лично или на близките) при реализирано бягство;
- страх, респ. срам от публично разгласяване на престъплението;
- уронване на доброто име;
- загуба на обществен и приятелски кръг;

- емоционални страдания, свързани с нежелана бременност, настъпила през период на сексуална експлоатация;
- болки и страдания от полово преносими болести;
- тревога от заплахи, отправени след изразено съгласие за сътрудничество с полицията;
- стрес по време на даване на свидетелски показания в съда и др.

В българската съдебна практика се откриват 9 приключени дела, в които пострадали лица от трафик на хора имат уважени граждански иски за вреди, претърпени от това престъпление. В един от случаите гражданският иск е подаден в отделно гражданско производство, тъй като наказателното производство за трафик е приключило със споразумение. В останалите случаи гражданските иски са били допуснати за съвместно разглеждане в наказателното производство. Няма уважен иск за имуществени вреди; всички решения се отнасят за неимуществени вреди. По-надолу следва кратко описание на тези случаи по хронология (от по-стари към по-нови), включващо фактическата обстановка и мотивите на съда при определяне на размера на обезщетението.

1. Решение от 24.03.2009 г. на Върховния касационен съд, I н. о., по н. д. № 64/2009 г. (потвърждава въззивна присъда от 16.12.2008 г. на Пазарджишкия окръжен съд по в. н. о. х. д. № 833/2008 г.) – обезщетение за причинени неимуществени вреди от престъпление по чл. 159а НК в размер на 10 000 лв. на всяко пострадало лице. (Фактите: през март 2002 г. подсъдимият склонил две жени да проституират и ги превозил в чужбина, където те проституирали в продължение на общо две години и два месеца.) ВКС отбелязва: „Вредните последици за ищците са оценени по справедливост и с оглед както на периода на използването им за разврат, така и причините, които са ги мотивирали да последват подсъдимия в чужбина и да се подложат на това унижение, без особена облага за тях – тежкото им семейно и финансово положение в родината им, която е длъжна да осигури правната им защита“.

2. Решение от 29.10.2010 г. на Върховния касационен съд, I н. о., по н. д. № 427/2010 г. (потвърждава въззивно решение № 89/09.06.2010 г. по в. н. о. х. д. № 52/2010 г. на Бургаския апелативен съд, с което е изменена присъда № 5/04.02.2010 г. по н. о. х. д. № 6/2010 г. на Окръжния съд – Сливен) – обезщетение за претърпени неимуществени вреди от престъпление по чл. 159г НК в размер на 25 000 лв. (Фактите: на 27.08.2009 г. подсъдимите склонили, укрили и превозили жена с цел сексуална експлоатация.)

3. Въззивно решение от 10.11.2010 г. на Разградския окръжен съд по в. н. о. х. д. № 180/2010 г. (окончателно) – обезщетение за претърпени неимуществени вреди от престъпления по чл. 152 и 159а НК в размер на 3000 лв. на всяко пострадало лице. (Фактите: между 3 и 7 декември 2003 г. подсъдимият изнасилвил и склонил две непълнолетни момичета да проституират; предявеният иск е за обезщетение в

размер на 3000 лв. и съдът го е уважил изцяло.) В решението съдът се мотивира: „Дължимото обезщетение следва да обхване всички претърпени от тях неимуществени вреди – претърпения страх, ужас, срам и всички останали негативни психически преживявания и неблагоприятни материални последици. Следва да бъдат преценени ниската възраст, на която двете жертви са били към инкриминирания в обвинението период, интензитетът на упражняваната спрямо тях принуда, отражението, което деянията са дали върху по-нататъшното им психическо развитие“.

4. Присъда от 29.02.2012 г на Варненския районен съд по н. о. х. д. № 1980/2011 г. (необжалвана в гражданската част, потвърдена в наказателната част с въззивно решение от 14.09.2012 г. на Варненския окръжен съд, по в. н. о. х. д. № 425/2012 г.) – обезщетение за претърпени неимуществени вреди от престъпление по чл. 159б НК в размер на 2000 лв. (Фактите: в периода от 25.10.2007 г. до 6.01.2009 г. подсъдимият набрал, транспортирал и приел отделно лице с цел да бъде използвано за развратни действия, като деянието е извършено чрез обещаване и получаване на облаги, като лицето е преведено през границата на страната. Подсъдимият и жертвата живеели на семейни начала и тя му давала всичките си пари, спечелени от проституция – подсъдимият ѝ обяснявал, че тъй като са семейство, парите били общи.) В мотивите съдът отбелязва: „Относно неимуществените вреди бяха събрани доказателства – показанията на св. В. [съдебнопсихологическа експертиза], установяващи претърпените психически травми от страна на пострадалата след извършените посегателства, както и дълбокия негативен резонанс в личната сфера на лицето. Следва да се отчетат и периодът на възстановяване, нейното поведение, характеризиращо се с постоянен страх, неадекватност при общуване с непознати лица“.

5. Присъда от 18.03.2013 г. на Варненския окръжен съд по н. о. х. д. № 104/2013 г. (необжалвана). (Фактите: в рамките на една година подсъдимият изнасилвил и склонил към проституция три различни момичета. В периода от края на 2011 г. до пролетта на 2012 г. подсъдимият извършил действия с цел да възбуди и удовлетвори полово желание без съвкупление по отношение на 11-годишно момиче, което впоследствие изнасилвил два пъти; през месец май 2012 г. подсъдимият изнасилвил 16-годишно момиче и го убедил да проституира за него, като в последващия период до 4.10.2012 г. осигурявал помещение, където момичето било използвано за развратна дейност, като деянието е извършено чрез противозаконно лишаване от свобода, обещаване, даване и получаване на облаги. През лятото на 2012 г. подсъдимият изнасилвил 14-годишно момиче.) Съдът присъжда обезщетение за причинените неимуществени вреди от престъпленията по чл. 149, чл. 152 и чл. 159г НК, както следва – 2000 лв. за вредите от блудство, 5000 лв. за вредите от изнасилване и 5000 лв. за вредите от трафик с цел сексуална експлоатация. Според съдебнопсихологическата експертиза трите момичета не страдат от посттравматично стресово разстройство и според съда те нямат „трайни вредни последици за живота и здравето“.

6. Въззивно решение от 11.02.2014 г. на Благоевградския окръжен съд по в. н. о. х. д. № 461/2012 г. (окончателно). (Фактите: пострадалата пълнолетна жена е жертва на организирана престъпна група. На 19.09.1999 г. тя е отвлечена с цел да бъде продадена за проститутка в чужбина. Между 19 и 21 септември 1999 г. е държана заключена в апартамент в Благоевград, където е изнасилвана многократно от различни мъже. През нощта успява да избяга, като скача от терасата. Съдът присъжда обезщетение за причинените неимуществени вреди от престъпленията по чл. 152, чл. 142а и чл. 156 НК, както следва – 10 000 лв. за вредите от изнасилване от всеки подсъдим, участвал в това деяние, 5000 лв. за вредите от противозаконно лишаване от свобода от всеки подсъдим, участвал в това деяние, и 4000 лв., съответно 3000 лв. за вредите от отвлечане с цел предоставяне за развратни действия от подсъдимите, участвали в това деяние. Съдът отбелязва, че „[п]ри определянето [на обезщетенията] районният съд е отчел изключително тежките негативни преживявания по време и след извършване на деянията, трайните последици върху личността и психичното ѝ здраве. Налага се да бъде допълнено, че тя е претърпяла не само физически болки, а и негативни психични преживявания, които очевидно са били водещи в състоянието ѝ и след деянието. В този смисъл правилно обезщетени като засегнати блага са всички тези лични чувства на увредения и начинът, по който той субективно е понесъл вредата, тъй като предназначението на обезщетението за морални вреди е да поправи претърпяната лична болка и страдание“.

7. Въззивно решение от 10.03.2014 г. на Бургаския апелативен съд по в. гр. д. № 8/2014 г. (потвърждава решение от 29.11.2013 г. на Сливенския окръжен съд по гр. д. № 172/2013 г.) – обезщетение за претърпени неимуществени вреди от престъпление по чл. 159б НК в размер на 30 000 лв. (Фактите: пред Сливенския районен съд, със споразумение ответникът е признат за виновен в трафик на хора за това, че от м. май 2003 г. до м. юни 2011 г. превеждал през границата на страната ищцата, за да бъде използвана за развратни действия.) След одобряване на споразумението е предявен иск с правно основание чл. 45 ЗЗД. В мотивите Бургаският апелативен съд отбелязва: „По делото е установено, че като непосредствена последица от причиненото увреждане въззивницата е претърпяла силен стрес от непрестанното ограничение на личната ѝ свобода, изразяващо се в контрол върху придвижването и личните ѝ контакти, отнемане на личните ѝ документи – паспорт и влогова книжка, принудата да работи като проститутка, страха от физическо насилие. Това е довело до увреждане на здравето ѝ, като е наложило приемане на лекарства – антидепресанти, но не с цел лечение, а само за да продължи да работи. При определяне на размера на обезщетението съдът взема предвид продължителността и интензитета на увреждането. Активното поведение на въззиваемия, насочено към психически тормоз и принуда да търпи ограничения в личната и физическата неприкосновеност на въззивницата, е продължило 8 години, започнало е когато Г. е била на 18 години, т.е., макар и

пълнолетна, все още в млада възраст, без съществен житейски опит. Нанесената ѝ травма възвизвият съд определя като особено тежка и с продължителни последици за емоционалното ѝ равновесие, доколкото събраните гласни доказателства сочат на негативни изживявания от страх, кошмари, депресия, безпомощност, срам“.

8. Възвизвно решение от 30.10.2014 г. на Русенския окръжен съд по в. н. о. х. д. № 555/2014 г. – обезщетение за причинени неимуществени вреди от престъпления по чл. 159а и чл. 159б НК в размер на 60 000 лв. (Фактите: за времето от 1.08.2012 г. до 30.11.2012 г. в България на два пъти набрал и транспортирал пълнолетна жена с цел да бъде използвана за развратни действия, като деянието е извършено чрез получаване на облаги, след което за времето от 10.01.2013 до 26.03.2013 г. транспортирал извън страната същата жена с цел да бъде използвана за развратни действия, като деянието е извършено чрез въвеждане на лицето в заблуждение (че ще работи в автомивка) и чрез получаване на облаги.) Съдът отбелязва, че „пострадалата е проституирала противно на своята воля, но поради чувствата си към подсъдимия е вършела това. Тази дейност е продължила сравнително дълъг период от време – над два месеца. Имала е полови контакти с много мъже, налагало се е да върши и различни нестандартни полови актове. Била е разстроена, плачела е и по отношение на нея е било осъществено и физическо, и психическо насилие. Отслабнала е много. Всичко това е довело до нейното изтощение. Намирала се е в друга държава, сама, далеч от роднини и близки. Била е въведена в заблуждение относно действителната работа, която е щяла да осъществява. С користна цел е била поругана любовта ѝ към подсъдимия. Грубо са засегнати честта и достойнството ѝ“. Това решение е изменено по реда на възобновяването от Върховния касационен съд, I н. о., с решение № 170/13.05.2015 г. по н. д. № 308/2015 г., като размерът на обезщетението за неимуществени вреди е намален на 20 000 лв. с единствения мотив, че „[п]рисяденото обезщетение е завишено, защото не е съобразено с обстоятелствата по делото“.

Българската съдебна практика по граждански искиове за вреди, причинени от трафик на хора, е крайно оскъдна предвид изминалия период от 13 години, през които това деяние е криминализирано, въпреки големия брой идентифицирани жертви на трафик, които Националната комисия за борба с трафик на хора докладва (стоици жертви всяка година)³. Тази тенденция има силна нужда от промяна, тъй като лишаването от свобода не е най-тежката санкция за подсъдимите по обвинения за трафик. Най-тежката санкция за трафиканта е отнемането, респ. намаляването на имуществото му. От друга страна, осъждането на трафиканта да плати обезщетение на жертвата носи морално удовлетворение и спомага процеса на възстановяването ѝ.

³ <http://antitraffic.government.bg/%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4-2014-4/>.